

Nagy Ferenc

A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk.-ban

Jelen tanulmány szerzője az új, azaz a 2013. július 1-jén hatályba lépett Btk. (2012. évi C. törvény) szankciórendszerének büntetőpolitikai irányvonala és általános jellemzői rövid bemutatását követően két szabadságelvonó büntetés (szabadságvesztés és elzárás), valamint a büntetőjogi intézkedések köréből a szintén szabadságelvonással járó kényszergyógykezelés kérdéskörét tekinti át.

A Btk. szankciórendszerének büntetőpolitikai irányvonaláról

A 2012. évi Btk. egészét, különösen a szankciórendszerét illető kormányzati/jogalkotói törekvés az áldozatok védelme érdekében a törvény szigorára, a büntetési tételek növelésére, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazására irányul(t). A bűnelkövetők számára hatékony és visszatartó erejű büntetések kilátásba helyezésével kívánta elérni a Kormány Magyarországon a rend helyreállítását, az állampolgárok biztonságérzetének javítását.

A jelenleg hatályos Btk.-val szembeni „egyik legfontosabb elvárás... – a törvényjavaslat indokolása szerint – „a szigorúság, amely a tettarányos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenését jelenti a törvényben.”

A hatályos Btk. és annak szankciórendszere valójában nem a kettős, hanem a hármas „nyomvonalú büntetőpolitika” talaján áll. E szerint a súlyos bűncselekmények esetében, illetve a fokozottan veszélyes, visszaeső elkövetőkkel szemben a büntetőjog, a büntetés szigorát kell érvényesíteni. Míg a kisebb súlyú bűncselekmények, az első ízben bűnelkövetők esetében a szabadságelvonás nélküli alternatív szankcióknak, a nevelési, a preventív büntetési célnak kell elsőbbséget kapnia. Továbbá a szigorú megtorlás és a prevenció mellett a büntetőjogi jogkövetkezménynek a sértett, illetve a megsértett közösség kiengesztelését is szolgálnia kell, és ennek érdekében a büntető kódex nagyobb teret kíván biztosítani a helyreállító igazságszolgáltatás eszközrendszerének.

A vázolt három büntetőpolitikai irány közül az első a domináns, azaz a következetes szigor, a visszaeső elkövetők még szigorúbb büntetése, a szabadságelvonással járó joghátrányok körének bővítése valósul(t) meg leginkább. Ennek alátámasztásaként kiemelhető a törvényi szabályozás szintjén – egyebek mellett – a határozott ideig és az életfogytig tartó szabadságvesztés tartamának jelentős emelése, a „három csapás” néven elhíresült szabály fenntartása, a Btk. Különös Részében a kizárólagosan szabadságelvonó büntetéssel történő fenyegetés.

A legutóbbi időszak hazai büntetés kiszabási gyakorlata is szigorodást, a szabadságelvonás centráltságát igazolja, ugyanis megfordult a trend: míg 2007-ben a pénzbüntetés volt a gyakorlatban a domináns büntetési nem (44% körül), addig 2010-től kezdődően a szabadságvesztés lett a legnagyobb arányban alkalmazott

büntetés Magyarországon (2013-ban 37%). Ezzel párhuzamosan a kiszabott pénz-büntetések aránya a felére csökkent (2013-ban 22,4% a Legfőbb Ügyészség 2014-ben közzétett, előző évekre vonatkozó adatai alapján).

A szigorítás mellett az enyhítés irányába mutató rendelkezések is fellelhetőek az új büntető kódexben a korábbi szabályozáshoz képest, mint például a pénzbüntetés egy napi tétel összegének vagy a járművezetéstől való eltiltás alsó határának leszállítása és ezen eltiltás kötelező kiszabásának kivételes mellőzési lehetősége, avagy a határozott ideig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának, és az ún. feles szabálynak kedvezőbb meghatározása.

Az új kódex szankciórendszerének általános jellemzőiről

A Btk. szankciórendszere alapvetően a 2009. évi LXXX. törvény (Bn.) által bevezetett rendelkezésekre, azaz az 1978. évi Btk. 2013. június 30-án hatályát veszített szabályaira épül kisebb-nagyobb módosításokkal, kiegészülve új jogintézményekkel, mind a büntetések, mind az intézkedések körében.

A büntetéseket a hatályos Btk. 33. §-a sorolja fel. Közülük a szabadságvesztésről, a közérdekű munkáról, a pénzbüntetésről, a foglalkozástól eltiltásról, a járművezetéstől eltiltásról és a kiutasításról a korábbi és az új Btk. is rendelkezik. Új büntetési nem az elzárás és a sportrendezvények látogatásától való eltiltás, míg a kitiltás elvesztette mellékbüntetés funkcióját és önálló büntetéssé lépett elő. Így egyedüli mellékbüntetésként a közügyektől eltiltás maradt. A részben felfüggesztett szabadságvesztés megszűnt, maradt a két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés végrehajtása felfüggesztésének lehetősége.

Az intézkedéseket a hatályos Btk. 63. §-a rögzíti. A felsorolásból kivehetően két új intézkedéssel bővült az intézkedések katalógusa, nevezetesen a jóvátételi munkával és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételével.

A hatályos büntető kódexet is a duális/dualista szankciórendszer, azaz a büntetések és az intézkedések kettőssége, valamint e szankciók önálló, illetve együttes alkalmazásának lehetővé tétele jellemzi. Ez a rendszer alapvetően a bűnelkövető által elkövetett bűncselekményt, és az ezzel összefüggő bűnösséget feltételező, arra arányos viszonzást jelentő *büntetésre*, továbbá az elkövető nevelését, intését, gyógyítását szolgáló, illetve az elkövető veszélyessége elleni, speciálprevenatív célú büntetőjogi *intézkedésekre* épül.

A dualista szankciórendszerünkben a büntetés az elsődleges, a meghatározó jogkövetkezmény, az intézkedések pedig – a büntetések mellett jobbra kiegészítő, kisegítő jelleggel – az elkövető személyiségének kedvezőbb irányban történő alakítására, a biztonsági és a speciális prevenciók cél érvényre juttatására hivatottak. A büntetés meghatározó, alapfogalom jellege a bűncselekmény fogalmának törvényi meghatározásából is kitűnik, amely szerint a bűncselekmény – az egyéb fogalmi összetevők mellett – olyan cselekmény, „amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli”.

A büntetések és az intézkedések mellett *vannak olyan büntetőjogi jogintézmények is*, amelyek nem rendelkeznek kizárólag, illetve döntően a büntetés, vagy az

intézkedés meghatározó, lényegi ismérveivel. A magyar büntetőjogban, a Btk.-ban is ilyennek tekinthető például a vagyonek Kobzás vagy a tevékeny megbánás a bűncselekménnyel okozott sérelem kiegyenlítése érdekében.

A Btk. Különös Részében az egyes bűncselekmények büntetési tételeiben csak szabadságelvonás, azaz szabadságvesztés, vagy elzárás szerepel. Ez azt jelenti tehát, hogy kikerült az új Btk.-ból a kizárólag pénzbüntetéssel fenyegetett deliktumok köre. A hatályos Btk. nem tartalmaz alternatív büntetéssel (így a szabadságvesztés mellett vagy helyett közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel) fenyegetést sem. Azonban enyhébb büntetés alkalmazására is lehetőséget ad az új törvény [lásd Btk. 33. § (4) bekezdés]. A törvényi szabályozás vonatkozásában is az állapítható meg tehát, hogy a büntetőjogi szankciórendszerünk vitathatatlanul és egyértelműen szabadságelvonás-centrikus.

A szabadságvesztés

A szabadságvesztésnek a kódex szankciórendszerében elfoglalt centrális helyét az indokolja/indokolhatja, hogy sokoldalú és többirányú igény kielégítésére, továbbá büntetési célok megvalósítására egyaránt alkalmas lehet. Az indokolás szerint: „A szabadságvesztésre, mint a legerőteljesebb visszatartó hatású büntetésre szükség van. A szabadságvesztés az elkövető elszigetelése révén, közvetlenül szolgálja a társadalom védelmét. E biztonsági szempontokon túl a büntetés nevelési feladata sem oldható meg nélküle.” A szabadságvesztésnek a büntetési célok elérésére való alkalmasságát biztosítja e büntetési nem törvényi szabályozásának, kiszabásának és végrehajtásának a megfelelő differenciálása. Ez a differenciálás többek között abban nyilvánul meg, hogy a szabadságvesztés különböző tartamban, eltérő végrehajtási fokozatokban, különböző módon és végrehajtási rendben alkalmazható. A további differenciálást szolgálják a feltételes szabadságra, a végrehajtás felfüggesztésére, a pártfogó felügyelet alkalmazhatóságára vonatkozó szabályok is.

A szabadságvesztés a hatályos büntetőkódexben is változatlanul határozott ideig vagy életfogytig tart. (Btk. 34. §).

A határozott ideig tartó szabadságvesztés tartamát illetően szigorítás következett be: a generális minimum két hónapról három hónapra emelkedett, a generális maximum pedig öt évvel szigorodott. Vagyis az általános felső határ „főszabályként” tizenöt év helyett húsz év, míg a törvényben meghatározott esetekben (bűnszervezetbeni, különös vagy többszörös visszaesőként elkövetés, halmazati vagy összbüntetés esetén) a törvényi maximum huszonöt év (Btk. 36. §).

A generális maximumot jelentő húsz év, illetve a huszonöt év megfelelő idő ahhoz, hogy az elítélt érezze a vele szemben alkalmazott joghátrány szigorúságát és a nevelésre is mód nyíljon.

A szabadságvesztés-büntetés legrövidebb időtartamának három hónapra történő emelésével a törvény a rövid tartamú szabadságvesztés visszaszorítására irányuló, nemzetközi téren megnyilvánuló tendenciát is figyelembe vette/vehette. Rövidnek általában a hat hónapot meg nem haladó tartamú szabadságvesztés tekinthető.

A rövid tartamú szabadságvesztés egyértelmű és egyoldalú elutasítását az utóbbi időszakban *differenciáltabb megítélés* követte. A veszélyek, a káros hatások mellett a büntetési forma pozitív vonásait is kiemelik. Így például a különösen intenzív rövid tartamú szabadságvesztés nyomatékos figyelmeztetést, pszichés sokkhatást válthat ki, továbbá bizonyos bűnelkövetői körben a szabadságelvonástól és az egzisztenciális érdekek elvesztésétől való félelem szintén pozitív hatású lehet. A rövid tartamú szabadságvesztés negatív, káros hatásai a végrehajtás reformja révén is enyhíthetők, így például külön, erre a célra szolgáló intézetben; félszabadság formájában történő végrehajtás, az ún. szabadidő büntetés stb. segítségével.

Tehát a rövid tartamú szabadságvesztésnek a büntetések köréből való száműzése, illetve az ilyen követelés hangoztatása indokolatlan; viszont kívánatos az alkalmazásának a további visszaszorítása és mindenekelőtt a szabadságelvonással nem járó szankciókkal történő helyettesítése. A rövid tartamú szabadságvesztés kiszabása kiváltképp akkor látszik indokoltnak, ha az addig hosszabb tartamban alkalmazott szabadságvesztés-büntetés helyébe lép.

A szabadságvesztés-büntetés *három végrehajtási fokozata* változatlan, és sajnálatos módon megmaradt a fegyházba kerülés kazuisztikus, nehezen „áttekinthető” szabályozási módja is. A fokozatba sorolást mindenekelőtt a bűncselekmény súlya határozza meg: fogházban kell végrehajtani a vétség miatt, börtönben a büntetés miatt kiszabott szabadságvesztést, a legsúlyosabb bűncselekmények miatt kiszabott szabadságvesztést pedig fegyházban hajtják végre. Kivételt képeznek ez alól a visszaesők, mert esetükben a vétség miatt kiszabott szabadságvesztést is börtönben kell végrehajtani, illetve a többszörös visszaesőkkel, továbbá bünszervezetben bűncselekményt elkövetőkkel szemben a kétévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztés esetén is a fegyház fokozat az irányadó.

A határozott ideig tartó szabadságvesztésből történő *feltételes szabadságra bocsátás* új szabályai viszont bizonyos fokú előrelépést jelentenek. A korábbi Btk. idevonatkozó előírásai ugyanis európai viszonylatban a lehető legszigorúbbak közé számítottak. Ami nálunk viszonylag enyhének bizonyult (2/3 rész utáni szabadulás), az az uniós tagállamok büntetőjogában a legszigorúbbak közé tartozott/tartozik.

A hatályos Btk.-ban a feltételes szabadságra bocsátás – „főszabályként”, a végrehajtási fokozattól függetlenül – nem visszaeső elítélt esetében a büntetés 2/3 részének letöltése után következhet be. A feltételes szabadságra bocsátás az indoklás szerint az elkövető előéletéhez igazodik, tekintettel arra, hogy a nem visszaeső elkövetők nagy valószínűséggel könnyebben és hamarabb visszaillesznek a társadalomba és törvénytisztelő életmódot folytatnak, ha korábban feltételes szabadságra kerülhetnek. A visszaeső elítélteknél 3/4 rész letöltése után lehetséges a feltételes szabadulás, ha a 38. § (4) bekezdésében írt kizáró okok valamelyike nem érvényesül. Kedvező változás történt az ún. feles szabály tekintetében, itt a korábbi három év helyett a felső határ öt évre emelkedett, különös méltánylást érdemlő esetben [Btk. 38. § (3) bek.]. Ez feltehetően összefüggésben áll(hat) a részben felfüggesztett szabadságvesztés kiiktatásával. Az indoklás szerint a 2010 máju-

sától bevezetett részben felfüggesztett szabadságvesztés sok tekintetben nem volt enyhébb szankció a végrehajtandó szabadságvesztésnél, és ez bizonytalanná tette a gyakorlati alkalmazhatóságát, erre is tekintettel nem került ez a jogintézmény az új Btk.-ba.

A határozott ideig tartó szabadságvesztésből történő *feltételes szabadságra bocsátásra* vonatkozó *hazai szabályozás* alakulásának *jellemzője*, hogy ezen jogintézmény egyes alapvető szabályairól – az 1950-es évtized kivételével – *anyagilag jogi büntető kódexek rendelkeztek és rendelkeznek*. Vagyis a *perbíróság az ítéletében állapítja meg* a határozott ideig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy azt, hogy ezen jogintézmény alkalmazásának lehetősége kizárt. Így a perbíróság az ítéletében a bűncselekmény jogkövetkezményeként kiszabott szabadságvesztés-büntetés tartamát lényegesen érintő kérdésben kell, hogy állást foglaljon. A feltételes szabadságra bocsátás azonban az alapvető anyagi jogi, Btk.-beli vetülete mellett lényegében végrehajtási kategória is.

A feltételes szabadságra bocsátás *végrehajtási kategóriaként* a progresszív büntetés-végrehajtás utolsó fokozata.¹ A progresszív jellegének megfelelően a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazása révén a szabadságvesztés-büntetés ténylegesen végrehajtandó része meghatározott tartammal csökken.

Vagyis a szabadságvesztés-büntetésből történő feltételes szabadságra bocsátás nem tekinthető csak és kizárólag anyagi büntetőjogi intézménynek, de nem tekinthető csak és kizárólag végrehajtási kategóriának sem. Így a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményére sajátos anyagi jogi és végrehajtási kettősség, vegyes jelleg a jellemző.²

Az *életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozásával kapcsolatban* megállapítható, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés eredetileg a halálbüntetés és a határozott tartamú szabadságvesztés közötti híd szerepét töltötte be. A Csemegi-kódex ismerte az életfogytig tartó szabadságvesztést (fegyházbüntetés formájában), hasonlóképp fenntartotta a Btá. is. Az 1961. évi Btk. eredetileg mellőzte, arra hivatkozással „ha a társadalom védelme nem kívánja meg a halálbüntetés alkalmazását, akkor megvalósulhat a büntetés nevelő célja. Az elítélt átnevelése végett pedig nincs szükség életfogytig tartó szabadságvesztésre.” Ezt a felfogást az 1971. évi 28. sz. tvr. nem tette magáévá. A tvr. indoklása szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés visszaállítását az magyarázza, hogy a kivételes jellegű halálbüntetés és a tíz évtől tizenöt évig terjedő határozott tartamú szabadságvesztés között indokolatlanul nagy a távolság, és ez a bíróság számára nagyon megnehe-

1 LÓRINCZ JÓZSEF – NAGY FERENC: Börtönügy Magyarországon. BVOP, Budapest, 1997. 110.; Vö. NAGY FERENC: A magyar büntetőjog általános része. 2 kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2010. 290.; KABÓDI CSABA – LÓRINCZ JÓZSEF – MEZEY BARNA: Büntetéstan alapfogalmak. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 104–105.; HORVÁTH TIBOR – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): Magyar Büntetőjog Általános Rész. Complex, Budapest, 2012. 371. (A hivatkozott rész szerzője GÖRGÉNYI ILONA.)

2 NAGY FERENC: A határozott ideig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátásról. In: Deák Ferenc és Pallo József (szerk.): Börtönügyi Kaleidoszkóp. Ünnepi Kötet Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Bv. Tudományos Tanácsa. Budapest, 2014. 158.

zíti az alternatív büntetések közötti választást. Az e jogintézmény kiépítése melletti másik érv a társadalom védelme, az általános visszatartás követelménye volt. Az indoklás szerint „amikor a büntetési célokra figyelemmel indokoltnak látszik az elkövető végleges kirekesztése a társadalomból, de nem kizárt az átnevelés lehetősége sem”, egyedül „ez az intézmény nyújt kielégítő megoldást”. Ezt a „megoldást” a korábbi és a hatályos büntető kódex is átvette [Btk. 41. §].

Az *életfogytig tartó szabadságvesztéssel* kapcsolatban két előzetes, elvi jelentőségűnek is tekinthető megjegyzést szabadjon tenni. Az egyik: a korábbi és az új Btk. indoklása és több jogirodalmi vélemény is az életfogytig tartó szabadságvesztést határozatlan tartamúnak nevezte és nevezi. Ez a büntetési forma kétségtelenül tartalmaz ugyan határozatlansági mozzanatot, mégsem minősíthető valódi értelemben vett határozatlan tartamú szabadságvesztésnek, még a tényleges változat sem, és a szankciórendszerünkben sem ezt a funkciót tölti be. Az új Btk. indoklása e tekintetben ellentmondásos: előbb azt rögzíti, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés „határozatlan tartamú”, majd ugyanezen mondat második felében majdnem helyesen állapítja meg, hogy „valódi értelemben mégsem tekinthető *határozatlan tartalmú* [a szerző kiemelése] szabadságvesztés büntetésnek.”³ Ezen ellentmondásos és félreérthető indoklás tehát nem nyújt világos és egyértelmű eligazítást az életfogytig tartó és a határozatlan tartamú büntetés megfelelő elválasztása és értelmezése tekintetében. A valódi határozatlan szabadságvesztés esetében ugyanis a bíróság ítéletében nem határozza meg pontosan és egyértelműen a szabadságvesztés időtartamát, hanem a büntetés végleges tartama a végrehajtás során – annak eredményességéhez képest – hozott további döntéstől függ. Ezt a szabadlábra helyezési rendelkezést pedig többnyire a büntetés-végrehajtási hatóság hozhatja meg.⁴

Az életfogytig tartó szabadságvesztés „különlegességét, sajátosságát” nem a határozatlansági vetülete jelenti, hanem az a körülmény, hogy akár az elítélt élete végéig is tarthat. A valódi határozatlan büntetés egyébként nincs összhangban a pontos törvényi meghatározottság, azaz a nulla poena sine lege certa alkotmányos jogállami követelménnyel.

A másik megjegyzés az *életfogytig tartó szabadságvesztés értelmezésével* függ össze. Hosszú időn át az az értelmezés vált széles körben elfogadottá, amely szerint a szó szerinti elnevezéstől eltérően ez a büntetési forma „főszabályként” nem jelent az elítélt élete végéig tartó fogvatartást, hanem a törvényben meghatározott büntetési időtartam letöltését követően lehetőség adódhat az elítélt feltételes szabadon bocsátására. Az utóbbi időszakban azonban változóban van az előbbi interpretáció: az életfogytig tartó szabadságvesztés – ezen újabb értelmezés szerint – az elítélt élete végéig tart(hat), és ennek megfelelően kizárható az elítélt korábbi

3 A mondatban szereplő „határozatlan tartalmú” kitétel helyesen „határozatlan tartamú” lenne.

4 Vö. GYÖRGYI KÁLMÁN: Büntetések és intézkedések. KJK, Budapest, 1984. 260–261.; FÖLDVÁRI JÓZSEF: Magyar büntetőjog általános rész. 6., átdolgozott kiadás. Osiris, Budapest, 2002. 256.; NAGY FERENC: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről. In: NAGY F.: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. HVG-ORAC, Budapest, 2005. 177.; NAGY F. 2010. i. m. 277.

szabadulásának a lehetősége. Ez persze összefügg azzal, hogy válságos, létbizonytalansággal járó időszakban általában lecsökken az emberi jogok tisztelete.

Ez tükröződik a strasbourgi bíróság újabb ítélezési gyakorlatában is. E szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés, akár a tényleges életfogytiglani büntetés – önmagában – nem sérti az Európai Emberjogi Egyezmény 3. cikkét (kínzás, embertelen, megalázó büntetés vagy bánásmód tilalmát), vagy bármely idevonható egyezményi rendelkezést. Mindazonáltal az olyan életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, amely nem enyhíthető, így megfosztja az elítéltet a szabadlára helyezés bármely lehetőségétől, felvetheti az Egyezmény 3. cikkének megsértését. Vagyis „de jure” és „de facto” egyaránt kell, hogy létezzen az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadulásnak tényleges lehetősége és gyakorlata is.⁵

A Vinter és társai Egyesült Királyság elleni ügy alapján az alábbi következtetéseket vonta le Lévay Miklós: (I) Önmagában sem a kötelező, sem a bíró mérlegelésén alapuló tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem veti fel az Egyezmény 3. cikkének sérelmét. (II) Külön és eltérő mérce alapján kell megítélni, hogy egy szabadságvesztés-büntetés már a kiszabáskor vagy a fenntartása során sérti-e a 3. cikkben szereplő tilalmat. (III) A büntetés kiszabásakor durván aránytalan büntetés jelenthet embertelen, megalázó büntetést és ezáltal sértheti a 3. cikket. (IV) A büntetés kiszabáskor nem durván aránytalanak tekinthető tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetén is felmerülhet a 3. cikk sérelme, amennyiben: a panaszos fenntartott szabadságvesztésének már nincs legitim büntetéstani alapja, illetve a büntetés nem mérsékelhető sem de jure, sem de facto.⁶

A Vinter és társai Egyesült Királyság elleni ügye – a kérelmezők indítványára – az Emberi Jogok Európai Bírósága Nagy Kamarája elé került, amely 2013. július 9-én hirdette ki ítéletét.⁷ Ehhez a 17 bíró által hozott ítélethez mindössze egy bíró csatolt különvéleményt. A bíróság ismételen leszögezte, hogy a súlyos büntetések, így az elítélt élete végéig tartó szabadságelvonás sem sérti az Egyezmény 3. cikkét, ha az elítéltnak megvan a joga arra, hogy szabadulásának feltételeit és lehetőségeit a hazai jog alapján érdemben megfontolják, és az elítélést minimálisan 25 év után felülvizsgálják. A felülvizsgálat lehetőségének teljes kizárása azonban (de jure), illetve a gyakorlatban nem élő kegyelmi rendelkezésekre korlátozása (de facto) sérti az Egyezmény 3. cikkét.⁸ Amennyiben tehát legkésőbb az elítéléstől eltelt 25. év után ilyen felülvizsgálat nem biztosított, úgy megállapítható az Egyez-

5 Vö. TÓTH MIHÁLY: Az életfogytig tartó szabadságvesztés és a remény joga újabb emberi jogi döntésekben. Jogtudományi Közlöny, 2012. 6. sz. 268–272. Hazánkban Törköly Tibor életfogytig tartó szabadságvesztésre és ennek keretében 40 évi büntetésre elítélt fordult a strasbourgi bírósághoz az Egyezmény 3. cikkének megsértése miatt, azonban a bíróság határozatában nem ítélte egyezményisértőnek a magyarországi ítéletet. Vö. Tibor Torkoly v. Hungary – 4413/06 [2011] ECHR 702 (5 April 2011).

6 LÉVAY MIKLÓS: Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. Jogesetek Magyarázata (JeMa), 2012. 3. sz. 76.

7 A Nagy Kamara előtt felülvizsgált ítéletek ügyszáma: 66069/09, 130/10 és 3896/10

8 KARSZAI DÁNIEL: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről. Jogesetek Magyarázata (JeMa), 2014. 1. sz. 70–77.

mény 3. cikkének sérelme. A döntés azt is rögzíti, hogy az elítéltnak már az ítélet kihirdetésének pillanatában joga van megismerni az esetleges feltételes szabadságra bocsátása legkorábbi időpontját és annak feltételeit. Ha e kritériumoknak megfelelő felülvizsgálati rendszer nem biztosított, úgy a tényleges életfogytiglani már a kiszabásának pillanatában sérti az Egyezmény 3. cikkét, tehát nem csak később válik embertelen büntetéssé.

A Vinter-ügy jogerős döntését követően előzetesen már számítani lehetett hazánk elmarasztalására. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2014. május 20-án kelt 73593/10. számú ítélete Magyar László Magyarország elleni ügyében az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének és a 6. cikk 1. §-ának megsértését állapította meg. A bíróság ítéletének érvelése lényegében megegyezik – a 3. cikket illetően – a Vinter-ügy jogerős ítéletében elhangzott indokokkal.

A Magyar-ügy még nem jogerős strasbourgi döntése is megerősíti, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem sérti az Egyezmény 3. cikkét. Azonban az ilyen súlyos büntetésre ítélnék is joga van további fogvatartása valamikori felülvizsgálatára. Az ilyen utólagos felülvizsgálat kizárása azonban embertelen, megalázó bánásmódnak minősül, így sérti nemzetközi jogi kötelezettségeinket. Az ítélet értelmében az ezirányú magyar szabályozás „rendszerintű hiányosságban szenved”, ezért az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó jogszabályi rendelkezések felülvizsgálatra és változtatásra szorulnak.

A bíróság továbbá azt is megállapította, hogy a Magyar-ügyben a büntetőeljárás teljes hossza elfogadhatatlan volt.⁹

Ezen elmarasztaló és az országot kártérítés megfizetésére is kötelező döntést követően a jogalkotó a kegyelmi eljárás alaposabb és részletesebb kidolgozásával kívánja megszüntetni a jogsértő helyzetet. E szerint a kötelező kegyelmi eljárás 40 év elteltével hivatalból indulna, amelynek részeként egy jövőben felálló kegyelmi bizottság tenne javaslatot. Az egyéni kegyelem azonban megmarad a köztársasági elnök diszkrecionális jogköreként. Igen kétséges és kérdéses, hogy ez az új „megoldási javaslat” kiállná az Európai Egyezmény és annak bírósági gyakorlata próbáját. Már az, hogy a kegyelmi eljárásra (valójában nem felülvizsgálatra!) 40 év után kerülne sor, nem áll összhangban a jogerős Vinter-ügyben rögzített és megkívánt 25 éves periódussal. Továbbá az is kiemelendő, hogy a Szegedi Ítéletábla a jogerős Vinter-ügyben hozott európai döntésre hivatkozva, védői indítványra felfüggesztett egy büntetőeljárást és az Alkotmánybírósághoz fordult, kérve a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásának megsemmisítését. Az Alkotmánybíróság pedig a számára előírt határidőt jelentősen túllépve 2014 novemberéig nem foglalt állást ebben a kérdésben.

Az új büntető kódex a legsúlyosabb büntetési formát, az *életfogytig tartó szabadságvesztést* a határozott tartamú szabadságvesztés mellett *fakultatíve rendeli büntetni* 22 bűncselekmény szankciójaként. Vagyis a *bíróság elsőként* arról *dönthet*, hogy *melyik szabadságvesztési változatot* tartja indokoltnak. Kivételt jelentettek és

⁹ Case of László Magyar v. Hungary (Application no. 73593/10) Strasbourg, 20 May 2014. TÓTH MIHÁLY: Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve. Jogtudományi Közlöny 2014. 10. sz. 450.

részben jelentenek a legszigorúbb halmazati és bűnismétlési szabályok [új Btk. 81. § (4) bek. és 90. § (2) bek.], ahol az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása kötelező. A korábbi Btk. 85. § (4) bekezdését és az új Btk. 81. § (4) bekezdését azonban alaptörvény-ellenesnek ítélte az Alkotmánybíróság III/491/2013. számú határozatában, és visszaható hatállyal megsemmisítette ezen törvényi rendelkezéseket. Az Alkotmánybíróság szerint az életfogytiglani szabadságvesztés kötelező alkalmazása, a jogalkalmazói mérlegelés lehetőségének kizárása nem igazolható alkotmányosan, ugyanis ellentétes az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésével, mert nem felel meg a jogállami büntetési rendszerrel kapcsolatos Alaptörvényből fakadó követelményeknek. A kötelező életfogytiglani szabadságvesztés alkalmazására vonatkozó előbbi általános jellegű alkotmánybírósági elutasító indokolás mellett is az AB megsemmisítő döntése csak a Btk. 81. § (4) bekezdését érinti.

Másodikként a bíróság arról határozhat, hogy *lehetőséget ad-e az elítéltnak a feltételes szabadságra bocsátásra*. Itt is kivétel az új Btk. 90. § (2) bekezdésében szabályozott kötelező életfogytiglani, ahol a feltételes szabadulás lehetőségének a kizárását szintén az új büntető törvény írja elő [Btk. 44. § (2) bek.]. Továbbá az ismételten életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt sem bocsátható feltételes szabadságra [Btk. 45. §. (7) bek.].

Amennyiben a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, „annak legkorábbi időpontját legalább huszonöt, legfeljebb negyven évben” határozhatja meg, években. Vagyis a korábbi Btk. „legalább húsz évben” (ahol a bűncselekmény büntethetősége elévül) és „legalább harminc évben” (ahol a bűncselekmény büntethetősége nem évül el) kitétele az új Btk.-ban 25 és 40 év közötti időtartamra módosul.¹⁰

A *feltételes szabadság tartama* – a jelenlegi szabályozáshoz hasonlóan – „legalább tizenöt év”, de a Btk. a tartam felső határáról nem rendelkezik.

A *tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés* magyarországi alkotmányosságával kapcsolatban terjedőben az a nézet, hogy az Alaptörvény a IV. cikkének (2) bekezdésében¹¹ deklarálja ennek a büntetésnek az alkotmányosságát, így alkotmánybírósági vizsgálat tárgya nem lehet. Ez a nézet – megítélésem szerint – ebben a formában nem állja meg a helyét. Egyrészt az Alaptörvény III. cikke tiltja a kínzást, az embertelen, megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az Alaptörvény II. cikke pedig rögzíti az emberi méltóság sérthetlenségét és minden ember emberi méltósághoz való jogát. Vagyis felmerülhet az Alaptörvény említett rendelkezései közötti ellentmondás. Másrészt kollízió keletkezhet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hazai szabályozása és gyakorlata, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye és bírósági gyakorlata, valamint az Alaptörvénybe foglalt anyagi jogi legalitás elve (nulla poena sine lege certa) között (is). A strasbourgi

10 Az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtásának hazai helyzetéről lásd: KISZELY PÁL – NAGY ISTVÁN: Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegei Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 2012. 3. sz. 1–16.

11 Az idevonatkozó alaptörvényi rendelkezés szerint: „Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki”.

bíróság idevonatkozó értelmezéséből ugyanis az vezethető le, hogy a tényleges életfogytiglani esetén is léteznie kell felülvizsgálatnak, a szabadulás lehetőségét vizsgáló mechanizmusnak de jure és de facto egyaránt. Ennek hiánya folytán a magyar szabályozás és gyakorlat egyezményesértőnek bizonyult az említett Magyar-ügy kapcsán, így egyúttal alkotmányellenesnek is tekintendő, hiszen biztosítani kell a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.¹²

Az elmúlt 20 év során, azaz 1993 és 2012 között az *életfogytig tartó szabadságvesztésnek* a hazai bíróságok általi *évenkénti átlagos elrendelési gyakorisága* 14,25 volt (1993: 3, 1994: 17, 1995: 9, 1996: 21, 1997: 16, 1998: 9, 1999: 12, 2000: 13, 2001: 9, 2002: 10, 2003: 22, 2004: 22, 2005: 10, 2006: 14, 2007: 16, 2008: 9, 2009: 15, 2010: 25, 2011: 11, 2012: 22 = $285/20 = 14,25$.) Az elmúlt 17 évben, 1996 és 2012 között, ez az átlag 15,0; míg az utóbbi 10 évben, 2003 és 2012 között 16,6 volt.

A Legfőbb Ügyészség által legutóbb 2014-ben közzétett ezirányú statisztikai adatok nem tűnnek megbízhatónak, ugyanis a 2013. évre vonatkozóan megjelent adatok nem egyeznek ugyanezen szerv által közzétett korábbi évek adataival sem. A legutolsó legfőbb ügyészségi adatszolgáltatás szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés elrendelése 2005-ben 6 volt, az előző ugyanezen szerv és év adata szerint 10; 2007-ben a korábbi 16 helyett 14 szerepel a 2014. évi kiadásban; a 2009-ben 15 helyett 12 található. Sőt, 2013-ra vonatkozóan rekordszám, 36 olvasható. Az Országos Bírósági Hivatal statisztikája sem egyezik több helyütt a Legfőbb Ügyészség adataival.¹³

A végrehajtási adatokat illetően a (jogerősen) tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték száma az elmúlt években dinamikusan emelkedett: 2010: 16, 2011: 19, 2012: 25, 2013: 29 volt.¹⁴

Az ún. felülvizsgálható, azaz a nem tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésüket töltő elítéltek száma – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának tájékoztató adatai alapján – a következő:

Év	Életfogytig tartó szabadságvesztés (fő)
2009	226
2010	237
2011	242
2012	249
2013	274
Jelenleg (2014. 10. 20.)	276

12 Vö. NAGY FERENC: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. Magyar Jog, 2013. 5. sz. 265–271.; NAGY, F. 2005. i. m. 175–176.; LÉVAY, M. 2012. i. m. 77–78.; vö. Alaptörvény Q cikk (2) bekezdés: „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.”

13 Legfőbb Ügyészség: Büntetés- és igazságszolgáltatás 2005-2013. Budapest 2014.

14 Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve 2013. 17.

Az elzárás

A magyar büntetőjog az 1978. évi Btk. alapján az egységes szabadságvesztés és differenciált végrehajtás elvét követte. A hatályos Btk. azonban a *szabadságvesztés*en kívül új, önálló büntetésként szabályozza az – eredetileg a szabálysértési jogban ismert és alkalmazott – *elzárás* büntetést. Így a jelenlegi büntető kódexünk már nem egységes szabadságvesztést szabályoz, hanem büntetésként a szabadságelvonás több, azaz két külön változatáról rendelkezik, legalábbis formailag, jogtechnikai szempontból.

Nem szerencsés, sőt összetévesztésre, félreértésre alkalmas ugyanakkor az a hazai jogalkotói megoldás, amely szerint ugyanazon megnevezésű fogalom (mint például a közérdekű munka, illetve – a jogi személlyel szembeni büntetőjogi – pénzbírság) helyet kap mind a szabálysértési jogban, mind a büntetőjogban. Megjegyezhető, hogy a korábbi 1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről csak elzárásról rendelkezett, míg az új szabálysértési kódex, a 2012. évi II. törvény kifejezetten szabálysértési elzárásról ad szabályozást. Ennek következtében 2013 júliusától indokolt és célszerű a szabálysértési elzárás és a büntetőjogi elzárás közötti különbségtétel.

A hibás szemléletet tükröző hivatalos indokolás szerint az elzárás olyan szabadságelvonással járó büntetés, amely főként azokkal az elkövetőkkel szemben alkalmazható, akik esetében szociális, gazdasági, családi vagy életkori viszonyaikra tekintettel más büntetés kiszabása célszerűtlen, illetve az elzárás büntetés hatékonyabban szolgálhatja a speciális prevenciót.

Egy új büntetési nem bevezetésénél a szociális, gazdasági szempontokra hivatkozás azt sugallja, hogy ha van pénzed, vagyonod, megúszhatod a szabadságelvonás nélküli enyhébb vagyoni szankcióval, ha nincs, szabadságelvonásra, legalább elzárásra ítélnék.¹⁵

A rövid tartamú szabadságvesztés sajátos formája tehát a napokban meghatározandó *büntetőjogi elzárás büntetés*, amelynek a törvényi minimuma öt nap és a maximuma kilencven nap. A törvényi büntetéssel fenyegetés szintjén az elzárás a Btk. Különös Részében a legenyhébb konkrétan nevesített szankció, vagyis főszabályként csak szabadságelvonás szerepel e részben. Az elzárás jelenleg 13 különös részi bűncselekmény (így például magántitok megsértése; levéltitok megsértése; önkényuralmi jelkép használata; járványügyi szabályszegés) büntetési tételében 14 esetben fordul elő. [A 14 eset magyarázata az, hogy a minősített adattal visszaélés a Btk. 265. § (2) bekezdés a) pontja szerinti legenyhébb alakzatánál, illetve a Btk. 265. § (6) bekezdése szerinti gondatlan változatnál is előfordul az elzárással fenyegetés.] Ezeknél a deliktumoknál azonban a bíróságnak lehetősége van a törvény által előírt büntetőjogi elzárás büntetés helyett enyhébb, szabadságelvonással nem járó büntetést/büntetéseket alkalmazni [Btk. 33. § (5) bek.].

A büntetőjogi elzárás ebben az értelemben nem abszolúte meghatározott büntetési nem. Kiemelendő azonban az, hogy az elzárás nem a rövid tartamú

15 Vö. TÓTH MIHÁLY: Az új Btk. bölcsőjénél. Magyar Jog, 2013. 9. sz. 533.

szabadságvesztés alternatívája, ugyanis a szabadságelvontást csak szabadságot el nem vonó szankció helyettesíthet. Az elzárás mint rövid tartamú szabadságelvontás valójában szabadságvesztés-büntetés akkor is, ha azt másként nevezik, a stigmatizáló, megbélyegző káros hatásával, illetve az ilyen hatás komoly eshetőségével egyetemben. Továbbá egy büntetési nem kiválasztásában nem szabadna, hogy szerepet kapjanak a már említett szociális és gazdasági szempontok. Az új szabályozás nemigen érthető furcsasága azonban az, hogy a büntetőjogi elzárás mellett is kiszabható a közérdekű munka [Btk. 33. §. (5) bek.], míg szabadságvesztés (és a szabálysértési elzárás) mellett értelemszerűen és érthetően nem [Btk. 33. § (6) bek. a) pont], figyelemmel mind a korábbi, mind az új Btk. ezzel kapcsolatos kifejezett tiltó rendelkezésére. Ennek ismeretében meglepőnek tekinthető az a nemrégiben közzétett kúriai döntés, amely a rendelkező részében ismételten rögzíti a törvényi előírást, hogy „szabadságvesztés mellett nem szabható ki közérdekű munka” (BH 2014. 3.).

Értékelésként leszögezhető, hogy erre az új büntetési nemre, a büntetőjogi elzárásra valójában nem volt szükség, a szabadságvesztés-büntetés általános minimuma a Btk.-ban három hónapnál rövidebb tartamú is lehetne, ha a jogalkotó így akarta volna. Vagyis úgyis fogalmazható, hogy a büntetőjogi elzárás a lényegét tekintve olyan rövid tartamú szabadságvesztés-büntetés, amelynek a generális minimumát a jogalkotó öt napra szállította le, és amelyet ugyancsak büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani.

A gyakorlatban az elzárás például ott kaphat fontos szerepet, ahol a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elkerülése érdekében kerül(het) alkalmazásra, amikor például a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény miatt a kedvező személyi előfeltételű elkövetővel szemben a bíróság nem hosszabb tartamú végrehajtandó szabadságvesztést, hanem rövidebb, de komoly intést kíván alkalmazni. Vagyis általában olyan esetekben lehet szükség a rövid tartamú szabadságelvontást jelentő elzárásra, amikor a – főleg a viszonylag hosszabb tartamú – végrehajtandó szabadságvesztést a bíróság nem tartja alkalmazhatónak, a felfüggesztett szabadságvesztést viszont nem megfelelő, nem kellő súlyúnak ítéli, a pénzbüntetést pedig vagy túl enyhének, vagy alkalmazhatatlannak tekinti az elkövetővel szemben.

Az új *Bv. kódex* az elzárást érintő rendelkezései között rögzíti, hogy ezen büntetést a külön jogszabályban kijelölt bv. intézetben hajtják végre. Az elzárás végrehajtására – eltérő szabályok hiányában – a szabadságvesztés fogház fokozatára irányadó szabályokat kell alkalmazni. A Bv. törvény indokolása szerint a Btk. szerinti *elzárás szabályai* önállóan, a szabálysértési elzárástól *elkülönítetten*, külön fejezetekben kerülnek elhelyezésre, úgymond „a jobb átláthatóság és könnyebb alkalmazhatóság érdekében”. Ez a szempont valójában általános jelleggel mégsem érvényesül(het), mivel a Bv. kódex 273. § (4) bek. értelmében az elzárásra ítélték és a szabálysértési elzárást töltő elkövetők együtt helyezhetők el. Egyébként a vonatkozó szabályok szerint a végrehajtás során – többek között – el kell különíteni az elzárásra ítéltet a szabadságvesztésre ítéltektől és az előzetes letartóztatottaktól; a férfiakat a nőktől; a fiatalkorúakat a felnőtt korúaktól.

Az elzárásra ítélt jogai és kötelezettségei részben megegyeznek a szabadságvesztés fogház fokozatú elítélttel, több eltéréssel. Így például az elzárásra ítélt saját ruháját viselheti; csomagot hetente kaphat, havonta legalább két alkalommal fogadhat látogatót. Továbbá az elzárásra ítélt együtt dolgozhat, azonos díjazással a szabadságvesztésre ítéltekkel.

Az *elzárás* gyakorlati *végrehajtását* illetően az állapítható meg, hogy az e büntetést töltők létszáma 2013-ban jelentősen növekedett, több esetben is meghaladta a 300 főt. A 2013. december 31-i hivatalos adat szerint az elzárásra beutaltak száma 214 volt, közel duplája a 2012. évi szabálysértési elzárásra vonatkozó adatnak, amely 128 volt. A különösen rövid, gyakran csak néhány napos elzárás végrehajtása azonban kihívást okoz az elhelyezés terén és az adminisztrációs kötelezettséget tekintve egyaránt.¹⁶

A büntetőjogi elzárást és külön a szabálysértési elzárást töltők számai – a Bv. Országos Parancsnokság szíves közlése alapján – a következők:

Év	Büntetőjogi elzárást töltők (összesen)	Szabálysértési elzárást töltők (átlagszám)
2013	26	304
2014 (2014. 10. 20-ig)	196	311
Jelenleg (2014.10.20.)	11	320

Az intézkedések általános jellemzőiről

Dualista szankciórendszerünkben a büntetések mint elsődleges, meghatározó szankcióformák mellett a kódex szabályozza az intézkedéseket is, amelyek jobbra kiegészítő jelleggel funkcionálnak és elsősorban speciális prevenciós célokat szolgálnak. Az elkövető bűnössége a büntetés kiszabásának alapja, az intézkedéseknél azonban ez általában alkalmazási előfeltétel. Vagyis a büntetés bűnösséget, de a bűnösség semmiképpen sem szükségszerűen megbüntetését követel.

A megrovás, a próbára bocsátás intézkedés(ek) elrendelése bűnösséget megállapító ítéletben történik, míg az elkobzás, vagyonelkobzás, az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele alkalmazásának nem akadály a bűnösséget kizáró gyermekkor vagy kóros elmeállapota. A kényszergyógykezelés intézkedést a bíróság szintén bűnösség (beszámítási képesség) hiányában rendelheti el. Végül megemlíthető, hogy az intézkedések a büntetésekkel szemben nem eredményeznek büntetett előéletet.¹⁷

A Btk. 63. § (1) bekezdésében felsorolt intézkedések közül egyedül a kényszergyógykezelés jár szabadságelvonással.

16 Vö. Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve. 2013. 14., 17.

17 NAGY F. 2010. i. m. 377-380.; JUHÁSZ ZSUZSANNA: Az intézkedések. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó, Budapest, 2013. 164-166.

A kényszergyógykezelés

A kényszergyógykezelés gyógyító-védelmi jellegű intézkedés, amelynek célja elsősorban a kóros elmeállapotú elkövetők gyógyítása, kezelése és ennek révén a bűnismétlés veszélyének lehető kiküszöbölése.

Az 1978. évi és a hatályos Btk. is – a korábbi szabályozásokhoz képest – leszűkítette a kényszergyógykezelés elrendelésének a lehetőségét.

Ezen *intézkedés alkalmazásának több feltételét* határozza meg a törvény, amelyek a következők:

- a) az elkövető az elmeműködés kóros állapota (beszámíthatatlansága) miatt nem büntethető;
- b) személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekményt követ el;
- c) prognosztikus feltétel a bűnismétlés, vagyis hasonló jellegű cselekmények elkövetésének a veszélye; valamint
- d) az elkövető büntethetősége esetén vele szemben egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztés-büntetést kellene kiszabni.

A kényszergyógykezelés *korlátozottan beszámítható elkövetőkkel* szemben *nem* rendelhető el, hiszen ha a kóros elmeállapot nem zárja ki, csupán korlátozza az elkövető beszámítási képességét, a bűncselekmény fogalmilag megvalósul. Továbbá nincs lehetőség a kényszergyógykezelés elrendelésére, ha az elkövető beszámítási képessége a cselekmény elkövetésekor kizárt volt ugyan, de a jogerős határozat meghozataláig meggyógyult (BH 2001. 352.). Abban az esetben pedig, amikor az elkövető a cselekmény elbírálásának idején vált elmebeteggé, szintén kizárt a kényszergyógykezelés elrendelése, ilyen esetben a büntetőeljárást fel kell függeszteni (BH 1992. 747).¹⁸

A kényszergyógykezelés *időtartama* – 2010 májusa előtt – meghatározatlan volt, és évenkénti felülvizsgálattal addig tartott, amíg annak szükségessége fennállt, illetve meg kellett szüntetni, ha a bűnismétlés veszélye megszűnt. Amennyiben a kényszergyógykezelés szükségessége már nem állt fenn, az intézkedést a bíróság szüntette meg. A gyakorlatban az orvosszakértők általában csak hosszabb ideig, azaz évekig tartó tünetmentesség esetén tettek javaslatot az intézkedés megszüntetésére.

Ez a szabályozás – többek között – sértette a szankciók meghatározására irányadó nulla poena sine lege elvét, amely megköveteli a büntetőjogi jogkövetkezmények pontos és egyértelmű meghatározását. Ezek ismeretében figyelemre méltónak tartható minden olyan átgondolt javaslat, amely az érintett elkövetők tekintetében a jogállami, a garanciális szempontokat kívánja/kívánta jobban és megnyugtatóbban érvényesíteni.

Erre tekintettel a 2009. évi LXXX. törvény 2010. május elsejével maximalizálta a kényszergyógykezelés tartamát. Vagyis ezen intézkedés az elkövetett bünteten-

18 SZÚCS ANDRÁS – LAJTÁR ISTVÁN: Az intézkedések. In: Polt Péter (főszerk.): Új BTK. Kommentár. 2. kötet Általános Rész. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 109–110.

dő cselekményre előírt büntetési tétel felső határának megfelelő ideig tarthatott. Így az adott büntetendő cselekményre irányadó büntetési tételkeret felső határa a maximális szabadságelvonást jelentő időtartam, életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntetendő cselekmény esetén legfeljebb 20 év volt. Ennek a tartam-maximalizálásnak a háttérében garanciális, betegjogi követelmények figyelembevétele és a már említett meghatározottsági követelmény érvényesítése húzódott meg.¹⁹

A maximális tartamot rögzítő ezen rendelkezés a Legfelsőbb Bíróság 1/2011. BJE határozata értelmében a már korábban elrendelt intézkedésekre nem alkalmazható. Vagyis az állapítható meg, hogy a civil pszichiátriai intézeteknek – figyelemmel az IMEI átlagos ápolási idejére – kb. 4-5 év múlva kellett volna gondoskodniuk az első néhány beteg átvételéről. Ebben a helyzetben joggal teszi fel a kérdést *Tóth Mihály*: „Ennyire sürgős lenne a korábbi embertelenebb szisztéma visszaállítása?”²⁰

Az új hatályos Btk.-hoz fűzött indokolás szerint a korábbi, 2009. évi módosításokkal kapcsolatban felmerült jogalkalmazói tapasztalatok mérlegelése eredményeként a jogalkotó visszaállította a korábbi szabályozást. Alkotmányossági problémát jelentett, hogy a 2010. május elseje óta elrendelt intézkedések határozott tartamúak, míg a korábban elrendelt kényszergyógykezelések továbbra is határozatlan jellegűek voltak. A jogalkalmazási nehézségek között volt említendő például a párhuzamos időtartam, az ideiglenes kényszergyógykezelés beszámítása.

A kifogások, a nehézségek ellenére egyet lehet és kell érteni azzal a véleményvel, amely szerint nehezen fogadható el az, hogy egyrészt az egészségeseket megillető jogbiztonsági és emberiességi megfontolások, garanciális jogok a kóros elmeállapotúak esetében háttérbe szorulhatnak. Másrészt az, hogy az anyagi, infrastrukturális körülmények – nevezetesen a civil pszichiátriai rendszer hivatalos indok szerint nincs felkészülve a megnövekedett létszámigényre – nagyobb súlylyal esnek a latba, mint az egyes szabadságjogok.²¹

Így a 2012. évi Btk. hatályba lépésével a kényszergyógykezelés ismét határozatlan tartamú intézkedéssé vált, vagyis addig tartható fenn, amíg a szükségessége fennáll. Azaz addig, amely időponttól már nem kell attól tartani, hogy olyan újabb hasonló büntetendő cselekményt követ el az érintett személy, amely miatt kényszergyógykezelés elrendelésének lenne helye. Tehát az egyik nagy ellentmondás ezzel kapcsolatban az, hogy egy alapvetően speciális orvosi-pszichiátriai szakkérdést (büntető)jogi köntösben kívánnak megoldani.²²

A kényszergyógykezeléshez is kapcsolhatóan *Rihmer Zoltán* pszichiáter szakorvos professzor vizsgálati eredményekre utalva megállapítja, hogy a mások sé-

19 NAGY FERENC: Stádiumok, elkövetők és szankciók. (Gondolatok és reflexiók az új Btk. általános részi Tervezetéhez). Magyar Jog, 2008. 12. sz. 779.

20 TÓTH M. 2013. i. m. 534.

21 TÓTH M. uo.

22 PALLO JÓZSEF: Büntetéstől menten ... (Gondolatok a kényszergyógykezelés néhány sarokpontjáról). In: Deák Ferenc és Pallo József (szerk.): Börtönügyi Kaleidoszkóp. Budapest, 2014. 168.; KALAPOS MIKLÓS PÉTER: Társadalmi dilemma: elmebeteg a börtönben? Börtönügyi Szemle, 2008. 2. sz. 79-86.

relmére pszichiátriai betegek által elkövetett agresszív cselekedetek elsősorban kezeletlen skizofrén, paranoiás vagy súlyos mániás epizódban szenvedő betegeknél fordulnak elő, főleg akkor, ha egyidejűleg alkohol vagy illegális drog használata is fennáll, ha fiatal férfiról van szó, akinek már volt előtte is agresszív/kriminális megnyilvánulása, illetve ha anyagilag rossz helyzetben van, családon kívül él vagy hajléktalan. A megfelelő kezelés ezen agresszív cselekedetek előfordulását nagyságrendekkel csökkenti.²³

A kényszergyógykezeltek nagy többsége családon belül követett el élet, illetve testi épség elleni büntetendő cselekményt. Bírósági információk szerint az előbb említett cselekmények mellett előfordul a szexuális erőszak is.

A pszichiáter szakorvos professzor – a kényszergyógykezelésen kívüli, de azal összefüggő – civil pszichiátriai helyzettel kapcsolatban megfogalmazza, hogy a 2007. évi ún. egészségügyi reform keretében az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet (OPNI) bezárásával

- a pszichiátriai ágyszám leépítése,
- az ambuláns pszichiátriai ellátás finanszírozásának csökkentése,
- a megfelelő létszámú pszichiáter szakorvos és szakszemélyzet hiánya regisztrálható.

Egységes szakmai vélemény, hogy a pszichiátriai betegek által elkövetett emberölések száma 2007 óta a többszörösére nőtt. 2013-ban hazánkban 154 emberölés történt, ugyanakkor az elkövetők közül csak néhányan szenvedtek súlyos pszichiátriai betegségben.²⁴

A kényszergyógykezelés végrehajtására vonatkozó szabályokat az új Bv. törvény XXVI. Fejezete tartalmazza. E törvény általános előírása szerint a kényszergyógykezelteket is vonatkoznak – főszabályként – a szabadságvesztés-büntetésre ítélt jogait, jogai védelmét és érvényesítését érintő rendelkezések. A beteg gyógykezelésével összefüggő jogaira – a Bv. törvényben meghatározott eltérésekkel – az egészségügyről szóló törvény általános rendelkezéseit, valamint a pszichiátriai betegek jogaira vonatkozó szabályait kell alkalmazni (325. §). A kényszergyógykezelés foganatosítását az új Bv. kódex 326. §-a az erre kijelölt zárt intézetben írja elő – a Budapesti Fegyház és Börtön falain belül elhelyezkedő Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI).

A Bv. Évkönyvek adatai alapján a kényszergyógykezeltek létszáma az elmúlt évtizedben (2003–2012) átlagosan évi 184 fő volt. Ezt az átlagot az utolsó három év adatai nem érik el (2010: 174; 2011: 180; 2012: 182).²⁵ Ez állapítható meg a 2013. évről is, amikor a kényszergyógykezeltek száma 183 fő volt, de az is rögzíthető, hogy ezen számarány(ok) évek óta szinte konstansnak tekinthető(k).²⁶

23 RIHMÉR ZOLTÁN: Agresszív bűncselekmények és a pszichiátriai ellátás. Magyar Nemzet, 2014. augusztus 16., szombat. 8.

24 RIHMÉR uo.; FARKAS – SZALAI: Sorsukra hagyott skizofrénnek címmel, a Magyar Nemzet 2014. augusztus 4-i, hétfői számának címlapján megjelent írás szerint sokszor már a tragédia előtt kiderül, hogy a – kezeletlen – beteg közveszélyes.

25 NAGY FERENC: Anyagi büntetőjog. Általános rész I. Iurisperitus Bt., Szeged, 2014. 19.

26 Büntetés-végrehajtás Szervezet Évkönyve 2013. 17.

A kényszergyógyekezelték szabadulására vonatkozó állampolgári félelemmel kapcsolatban leszögezhető, hogy az nem tekinthető indokoltnak, az IMEI-ből szabadultaknak csupán kb. 4--5%-a visszaeső, vagyis kevésbé veszélyesek a szabaduló kényszergyógyekezelték, mint az ún. normális bűnelkövetők.²⁷

A kényszergyógyekezelték büntetőjogi szankcióbeli helyének kérdése hazánkban többször is vita témája volt. Felvetődött, hogy büntetőjogi felelősség hiányában lehet-e büntetőjogi intézkedésről beszélni. Továbbá a kényszergyógyekezelték felfogható-e a büntetőeljárás keretében alkalmazott államigazgatási intézkedésnek, és szükséges-e, hogy büntetőjogi intézkedés maradjon. A kérdések megválaszolásakor az vitathatatlan, hogy a kényszergyógyekezelték nem felelősségi szankció, ily módon rendszeridegen jogkövetkezmény büntetőjogunkban. Ebből a kiindulásból azonban nem feltétlenül következik az, hogy a büntetőjogból számúzni kellené ezt a jogintézményt, mint ahogy számos európai ország büntetőjogi szabályozásában is megtalálhatjuk ezt a jogkövetkezményt.

Részint garanciális, részint célszerűségi szempontok is amellet szólhatnak, hogy a kényszergyógyekezelték elrendelése büntetőjogi intézkedés maradjon. A hazai polgári elmeógyógyekezelték problematikus és ellentmondásos volta miatt ugyanis a büntetőbírói kompetencia biztosítja az elkövető számára a viszonylag nagyobb jogvédelmet, elsősorban a beutalásnál.

A kényszergyógyekezelték alkalmazásával kapcsolatos *problematikus vonások* közül azt emeljük ki, hogy mindenekelőtt a relatíve kevésbé társadalomra veszélyes deliktumoknál bizonyulhat a hosszú ideig tartó elhelyezés aránytalanak, sok esetben a gyógyítás, a javulás céljára is alkalmatlannak. A társadalomnak az újabb bűncselekmény megvalósításának a rizikóját legalábbis oly mértékben viselnie kell, ahogy az ún. normális büntetteseknél az elbocsátásukat követő újabb bűncselekmény elkövetésének a kockázatát is vállalja. Továbbá nincs meggyőző alapja annak, hogy a büntetőbíróóságok által elhelyezett kényszergyógyekezelték jóval hosszabban maradnak zárt intézetben, mint a nem bírói úton beutalt betegek azonos, vagy hasonló betegségi formák, tünetek esetében. Kívánatos, hogy az intézkedés „kényszer” jellegének oldása, a „börtönhelyettesítő” szerep elkerülése mellett egyértelműen a gyógyítás, a kezelés szempontja kapjon dominanciát.

Az alapvető jogok biztosának 2012-es jelentése alapján megállapított problémák sorából kiemelendők az alábbiak:

„Az intézet mindhárom épülete jelentősen leromlott állapotú, börtönszerű be- és elrendezés jellemzi.” (AJB-5019/2012:2)

Az elhelyezési körülmények „továbbra is visszásságot okoznak az emberi méltósághoz való joggal és a jogegyenlőség megteremtésének elvével összefüggésben.” (AJB-5019/2012: 10)

Az is rögzíthető, hogy a szűkös anyagi és humán erőforrások mellett a pszichiátriai betegek szociális ellátórendszere túlterhelt. További tényszerű megállapítás lehet az, hogy az adaptációs szabadság engedélyezése csökkenő tendenciát mutat.

²⁷ Vö. Tóth M. 2013. i. m. 534.

Az intézkedés megszüntetése után a korábbi kényszergyógykezelt kb. felét elmeszociális otthonban helyezik el, ennek oka elsősorban az, hogy nincs, aki visszafogadná őket. A legtöbben Szentgotthárdra kerülnek, távol a családjaiktól, ismerőseiktől és a társadalomba történő visszaúttól.

Csak a súlyosabb megítélés alá eső, törvényben meghatározott büntetendő cselekmények kóros elmeállapotú elkövetőivel szemben alkalmazható a kényszergyógykezelés, mint büntetőjogi intézkedés. Minden más esetben az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. tv. az irányadó. A kényszergyógykezelés felülvizsgálatának szabályairól a büntetőeljárás törvény 566. §-a és a Bv. kódex 329. §-a rendelkezik. A felülvizsgálati tárgyalások azonban – bírósági vélemény szerint – többnyire formálisak.